

EWA JĘDRZEJEWSKA

Uniwersytet Szczeciński

ORCID: 0000-0003-4274-430X

CIEŻAR DOWODU W POSTĘPOWANIU O ODSZKODOWANIE ZA SZKODĘ WYRZĄDZONĄ RUCHEM POJAZDU MECHANICZNEGO

Abstrakt: W opracowaniu została omówiona instytucja ciężaru dowodu w postępowaniu cywilnym. Charakterystyka tego zagadnienia stanowi wstęp do przeniesienia rozważań ogólnych na grunt postępowania o odszkodowanie za szkodę wyrządzoną ruchem pojazdu mechanicznego dochodzone z obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, w tym szczególnie gdy poprzedzone ono zostało przedsądowym postępowaniem prowadzonym przez zakład ubezpieczeń, dotyczącym ustalenia stanu faktycznego zdarzenia, zasadności zgłoszonych roszczeń i wysokości świadczenia. Poczyniona analiza pozwoliła na sformułowanie zasad rozkładu ciężaru dowodu w procesie w zależności od tego, czy doszło do przyznania przez ubezpieczyciela określonego świadczenia w ramach prowadzonego postępowania likwidacyjnego.

Słowa kluczowe: ciężar dowodu, postępowanie cywilne, ubezpieczenie OC posiadacza pojazdu mechanicznego, postępowanie likwidacyjne

WPROWADZENIE

Ustawodawca w art. 436 kodeksu cywilnego¹ wprowadza opartą na zasadzie ryzyka odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną ruchem pojazdu mechanicznego. Ponadto dla wzmocnienia ochrony poszkodowanego zdarzeniem komunikacyjnym stworzony został system ubezpieczeń obowiązkowych, w ramach którego obowiązkowym ubezpieczeniem OC została objęta odpowiedzialność cywilna posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów (art. 4 pkt 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych²).

¹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku — Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 1740). Dalej: k.c.

² Ustawa z dnia 22 maja 2003 roku o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 854). Dalej: ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych.

Wskazany ubezpieczeniem objęta jest odpowiedzialność cywilna każdej osoby, która kierując pojazdem mechanicznym w okresie trwania odpowiedzialności ubezpieczeniowej, wyrządziła szkodę w związku z ruchem tego pojazdu. Ukształtowana w taki sposób odpowiedzialność gwarancyjna zakładu ubezpieczeń wzmacnia ochronę osoby poszkodowanej zdarzeniem komunikacyjnym, odpowiedzialność za wyrządzoną mu szkodę jest bowiem rozszerzona także na ubezpieczyciela.

Wprowadzenie przepisów regulujących skargę bezpośrednią (*actio directa*) do unijnego³, a następnie polskiego porządku prawnego⁴ umożliwiło poszkodowanemu dochodzenie roszczeń bezpośrednio od zakładu ubezpieczeń, z którym posiadacz pojazdu miał zawartą umowę ubezpieczenia obowiązkowego. Ustawodawca wprowadził w ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej⁵ przedsądowe postępowanie toczące się przed ubezpieczycielem⁶ — ustalenia poczynione w jego ramach mają wpływ na toczący się następnie proces sądowy. W ramach przedsądowego postępowania przed zakładem ubezpieczeń (nazywanego postępowaniem likwidacyjnym) ubezpieczyciel dokonuje ustaleń faktycznych w celu stwierdzenia podstaw istnienia własnej odpowiedzialności za szkodę. Ustalenia poczynione w postępowaniu przedsądowym przez zakład ubezpieczeń, szczególnie w razie uznania swej odpowiedzialności, mają istotny wpływ na przebieg i odmienność względem zwykłego postępowania przed sądem powszechnym, w tym zwłaszcza na rozkład ciężaru dowodu w procesie sądowym.

W dalszej części artykułu sformułowane zostaną ogólne uwagi na temat problematyki ciężaru dowodu w procesie cywilnym. Ponadto omówione zostaną cel i charakter postępowania likwidacyjnego prowadzonego przez ubezpieczyciela oraz jego wpływ na zmianę rozkładu ciężaru dowodu w postępowaniu o odszkodowanie za szkodę wyrządzoną ruchem pojazdu mechanicznego, które dochodzone jest z obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadacza pojazdu mechanicznego.

³ Aktualnie Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/103/WE z dnia 16 września 2009 roku w sprawie ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej za szkody powstałe w związku z ruchem pojazdów mechanicznych i egzekwowania obowiązku ubezpieczenia od takiej odpowiedzialności (Dz.Urz. UE L Nr 263, s. 11).

⁴ Art. 19 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych; więcej na temat skargi bezpośredniej zob. K. Ludwichowska, *Problematyka kolizyjna roszczeń odszkodowawczych poszkodowanego w wypadku samochodowym*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 3, 2008, s. 123–137.

⁵ Ustawa z dnia 11 września 2015 roku o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 1130).

⁶ Pojęcia „zakład ubezpieczeń” oraz „ubezpieczyciel” są tożsame, bowiem zgodnie z art. 6 ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 roku o zmianie ustawy — Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2007 r. Nr 82, poz. 557) ilekroć w przepisach odrębnych jest mowa o „zakładzie ubezpieczeń”, rozumie się przez to ubezpieczyciela.

PROBLEMATYKA CIĘŻARU DOWODU — UWAGI OGÓLNE

Instytucja ciężaru dowodu pełni w procesach cywilnych bardzo istotną funkcję z punktu widzenia stron, ma bowiem bezpośredni wpływ na wynik sporu sądowego. Mimo pojawiających się prób wprowadzenia takich pojęć jak „prawo do dowodu” czy „obowiązek dowodu”, przeważające w doktrynie jest stanowisko wskazujące, że w przypadku dowodu można mówić jedynie o ciężarze dowodu⁷. Dość powszechnie — choć są też głosy odmienne — w literaturze i orzecznictwie podkreśla się istnienie dwóch aspektów ciężaru dowodu: w znaczeniu formalnym (subiektywnym) oraz materialnym (obiektywnym)⁸. Ciężar dowodu w znaczeniu materialnym pozwala na określenie skutków nieudowodnienia określonych faktów, a zatem wiąże się z kwestią ryzyka procesowego. Zasady rozkładu ciężaru dowodu w znaczeniu materialnym określa art. 6 k.c. — zgodnie z nim ciężar udowodnienia faktu spoczywa na osobie, która z faktu tego wywodzi skutki prawne. Natomiast w znaczeniu formalnym ciężar dowodu obejmuje zasady będące podstawą do ustalenia, na której ze stron spoczywa ciężar udowodnienia danych faktów (zwany również ciężarem udowodnienia). Procesowym odpowiednikiem art. 6 k.c. jest art. 232 zd. 1 kodeksu postępowania cywilnego⁹, zobowiązujący strony do wskazywania dowodów dla stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne. To ciężar dowodu w znaczeniu materialnym pozwala stronie ustalić i przygotować się na to, jakie fakty będzie obowiązana w toku procesu wykazać, natomiast przepisy prawa procesowego pozwolą na ocenę, czy stronie udało się wywiązać ze wskazanego obowiązku w toku procesu.

Bezspornie przedmiotem dowodu w procesie cywilnym są fakty mające istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Powód zatem już w pozwie powinien wskazać fakty, na których opiera swoje żądanie, natomiast pozwany winien przedstawić fakty mające na celu odparcie twierdzeń powoda. Jest to tak zwany ciężar przytoczeń faktycznych (*onus proferendi*). Istnieje zależność pomiędzy ciężarem dowodu a ciężarem przytoczeń faktycznych, polegająca na tym, że podniesione

⁷ I. Andrych-Brzezińska, *Ciężar dowodu w prawie i procesie cywilnym*, Warszawa 2015, s. 18; Z. Hahn, *Ciężar dowodu w procesie cywilnym*, „Polski Proces Cywilny” 1934, nr 16–17, s. 482; S. Hanausek, *Problematyka ciężaru dowodu w sądowym postępowaniu cywilnym*, [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Ereciński, Warszawa 1985, s. 91; A. Stefaniak, *Onus probandi w procesie cywilnym*, Lublin 1973, s. 8–12; H. Dolecki, *Ciężar dowodu w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1998, s. 47–54; J. Jaśkiewicz, *Poznanie faktów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013, s. 159.

⁸ E. Marszałkowska-Krześ, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2013, s. 199–200; J. Szykarek, *Zabezpieczenie dowodów w postępowaniu cywilnym w sprawach o naruszenie praw autorskich*, Wrocław 2018, s. 36; I. Andrych-Brzezińska, *Ciężar dowodu — zagadnienia z pogranicza prawa cywilnego materialnego i procesowego*, „Studia Iuridica” 70, 2017, s. 29; H. Dolecki, *op. cit.*, s. 54–58; A. Krasuń, *Ciężar dowodu w sporach ze stosunku pracy — wybrane zagadnienia*, „Studia Iuridica Toruniensia” 26, 2020, s. 193.

⁹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku — Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 1805). Dalej: k.p.c.

przez strony twierdzenia co do danych faktów stanowią podstawę ciężaru dowodu dla tej strony, która ma na celu wykazanie istnienia bądź nieistnienia danego faktu¹⁰. Przytoczone przez powoda w pozwie oraz przez pozwanego w odpowiedzi na pozew fakty podlegają w toku postępowania dowodowego weryfikacji przez sąd orzekający w sprawie. Następuje to, gdy sąd przeprowadza postępowanie dowodowe przy zachowaniu zasady swobodnej oceny dowodów oraz zasady kontradyktoryjności. Fakty podlegające sprawdzeniu w toku postępowania dowodowego stanowią następnie podstawę faktyczną wyroku (art. 327¹ § 1 pkt 1 k.p.c.), która jest elementem uzasadnienia wyroku.

Ustawodawca przewidział wyjątki od reguły ciężaru dowodu, zwalniające stronę z obowiązku dowodzenia pewnych faktów. Obejmują one dokonywanie ustaleń przez sąd na podstawie faktów znanych powszechnie i znanych sądowi z urzędu oraz co do których informacja jest powszechnie dostępna (art. 228 k.p.c.), faktów przyznanych przez stronę w toku postępowania (art. 229 k.p.c.), domniezań faktycznych (art. 231 k.p.c.) i prawnych (art. 234 k.p.c.), czy też dowód *prima facie*. Dokonując krótkiej charakterystyki poszczególnych wyjątków, należy w pierwszej kolejności wskazać, że faktami powszechnie znanymi (notoryjnymi) są okoliczności, zdarzenia, czynności lub stany znane każdemu rozsądnemu i mającemu doświadczenie życiowe mieszkańcy miejscowości, w której znajduje się siedziba sądu¹¹. W odróżnieniu od faktów powszechnie znanych, faktami znanymi sądowi z urzędu są te, z którymi sąd zapoznał się w toku czynności sądu, czyli miał możliwość bezpośrednio zetknąć się w działalności urzędowej sędziego¹². Nowelizacją, która weszła w życie 7 listopada 2019 roku¹³, ustawodawca rozszerzył katalog faktów niewymagających dowodu o takie, o których informacja jest powszechnie dostępna. Dotyczy to przede wszystkim faktów dostępnych w środkach masowego przekazu, szczególnie w Internecie, prasie czy telewizji¹⁴. Jest to zmiana, którą należy ocenić pozytywnie — dzięki niej nie będzie konieczne już przedstawianie wydruków z Internetu (na przykład informacji odpowiadającej odpisowi pełnemu z KRS, który dostępny jest powszechnie). W przypadku faktów, o których informacja jest powszechnie dostępna, sąd ma obowiązek zwrócić uwagę stronom na nie. Ma to na celu umożliwienie stronom wypowiedzenia się co do tych faktów oraz w razie konieczności podjęcia inicjatywy dowodowej. Stosownie do art. 229 k.p.c. nie wymagają również dowodu fakty przyznane w toku

¹⁰ H. Dolecki, *op. cit.*, s. 118–119.

¹¹ Wyrok SN z dnia 12 maja 2000 roku, II UKN 540/99, Legalis nr 50640; wyrok SN z dnia 5 lutego 2002 roku, II CKN 894/99, Legalis nr 63942; K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.

¹² K. Piasecki, *Znaczenie procesowe faktów powszechnie znanych i faktów znanych sądowi urzędowo*, „Palestra” 1961, nr 10, s. 38–46.

¹³ Ustawa z dnia 4 lipca 2019 roku o zmianie ustawy — Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1469).

¹⁴ M. Krakowiak, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego mocą ustawy z 4.7.2019 r. (Część IV — Dowody; Postępowanie dowodowe)*, „Monitor Prawniczy” 2019, nr 14, s. 1316–1317.

postępowania przez stronę przeciwną, jeżeli przyznanie nie budzi wątpliwości. O ile zaprzeczenie określonym faktom rodzi konieczność ustalenia tego faktu jako spornego, o tyle brak podstaw do prowadzenia postępowania dowodowego w razie uznania przez obie strony prawdziwości danego faktu. Ustawodawca również przewidział możliwość uznania danych faktów za przyznane, jeśli strona nie wypowie się co do twierdzeń strony przeciwnej o faktach. Ustalenia te są czyni, mając na uwadze wyniki całej rozprawy. Również instytucje domniemania faktycznego oraz domniemania prawnego wprowadzają dla strony ułatwienia w procesie dowodzenia, zwalniając ją z ciężaru udowodnienia pewnych faktów. Szczególnie istotne znaczenie na gruncie odpowiedzialności odszkodowawczej za zdarzenie komunikacyjne ma dowód *prima facie*. Wykorzystuje się go często w takich postępowaniach, w których bezsporne ustalenie określonych faktów jest znacznie utrudnione lub wręcz niemożliwe (na przykład szkody komunikacyjne czy szkody medyczne).

Przenosząc powyższe ogólne rozważania na grunt spraw o roszczenia dochodzone z obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadacza pojazdu mechanicznego należy stwierdzić, że co do zasady to na powodzie spoczywać będzie ciężar wykazania zaistnienia przesłanek odpowiedzialności cywilnej. Obejmuje to zajście zdarzenia komunikacyjnego, zaistnienie szkody oraz związek przyczynowy między zdarzeniem a szkodą, także w przypadku odpowiedzialności posiadacza pojazdu opartej na zasadzie winy — wykazanie winy. Również ciężar dowodu w zakresie wykazania wysokości szkody spoczywa na poszkodowanym. Z kolei na zakładzie ubezpieczeń, w razie podniesienia odpowiedniego zarzutu, spoczywać będzie ciężar udowodnienia okoliczności wyłączających jego odpowiedzialność¹⁵, takich jak wyłączna wina poszkodowanego, wyłączna wina osoby trzeciej, za którą posiadacz pojazdu nie ponosi odpowiedzialności, oraz siła wyższa. Również zakład ubezpieczeń zobowiązany będzie wykazać, że doszło do przyczynienia się poszkodowanego do powstania lub zwiększenia rozmiarów szkody. Ogólne założenia związane z rozkładem ciężaru dowodu mogą jednak ulec modyfikacji w zależności od przebiegu oraz sposobu zakończenia przedsądowego postępowania likwidacyjnego, co zostanie omówione w dalszej części opracowania.

POSTĘPOWANIE LIKWIDACYJNE I SPOSÓB JEGO UKOŃCZENIA

Jak już zostało zaznaczone na wstępie, szczególny charakter postępowania sądowego z udziałem zakładu ubezpieczeń jako pozwanego o roszczenia wynikające z odpowiedzialności cywilnej posiadacza pojazdu mechanicznego wyraża się w tym, że może być ono poprzedzone postępowaniem przedsądowym zwanym

¹⁵ P. Bucóń, *Odpowiedzialność cywilna uczestników wypadku komunikacyjnego*, Warszawa 2008, s. 52.

likwidacyjnym. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że postępowanie to należy rozumieć jako pewien zespół czynności zakładu ubezpieczeń podejmowanych w celu ustalenia istnienia przesłanek odpowiedzialności ubezpieczyciela za dane zdarzenie oraz zmierzających do określenia wysokości należnego świadczenia na rzecz poszkodowanego lub osoby uprawnionej¹⁶. Proces likwidacji szkody ma zatem na celu ustalenie, czy istnieje podstawa do przyjęcia odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń, a jeśli tak — jaki jest zakres tej odpowiedzialności.

Ustawodawca w ustawie o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej¹⁷ nałożył na zakład ubezpieczeń szereg obowiązków związanych z przeprowadzeniem procesu likwidacji szkody. Zgodnie z art. 29 u.d.u.r. postępowanie likwidacyjne rozpoczyna się od otrzymania przez ubezpieczyciela zawiadomienia o wystąpieniu zdarzenia losowego objętego ochroną ubezpieczeniową. Otrzymanie takiego zawiadomienia obliguje zakład ubezpieczeń do poinformowania o tym fakcie ubezpieczającego lub ubezpieczonego, podjęcia postępowania likwidacyjnego oraz poinformowania osoby występującej z roszczeniem o dokumentach potrzebnych do ustalenia odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń lub wysokości świadczenia. Zauważyć przy tym należy, że w postępowaniu likwidacyjnym nie może funkcjonować ciężar dowodu, który z samej istoty odnosi się do postępowania spornego. W przedsądowym postępowaniu to na zakładzie ubezpieczeń spoczywa bowiem obowiązek ustalenia podstaw swojej odpowiedzialności i nie jest możliwe przerwienie go na inne osoby, w szczególności na poszkodowanego¹⁸. Poszkodowany ma przy tym niewielkie obowiązki proceduralne, do których należy zawiadomienie o wypadku ubezpieczeniowym oraz udokumentowanie powstałej w jego wyniku szkody. Co do zasady natomiast ciężar tego postępowania spoczywa na zakładzie ubezpieczeń¹⁹. Postępowanie likwidacyjne niewątpliwie zatem należy uznać za szczególnego rodzaju postępowanie, mające na celu wyjaśnienie okoliczności zdarzenia szkodowego oraz ustalenie odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń.

Ustalenia poczynione przez ubezpieczyciela w toku prowadzonego przez niego postępowania pozwalają na zajęcie przez zakład ubezpieczeń stanowiska względem zgłoszonego przez poszkodowanego roszczenia (w praktyce stanowisko to często określa się mianem „decyzji”²⁰). Jeżeli zakład odmawia uznania

¹⁶ B. Wojno, *Uwagi na tle niektórych przepisów dotyczących tzw. postępowania likwidacyjnego w ubezpieczeniach obowiązkowych*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2009, z. 6, s. 70–71.

¹⁷ Ustawa z dnia 11 września 2005 roku o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej (tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 1130). Dalej: u.d.u.r.

¹⁸ Wyrok SN z dnia 18 listopada 2009 roku, II CSK 257/09, Legalis nr 304028; J. Woronkiewicz, *Zastosowanie zasady ryzyka w procesie likwidacji szkód w dobrowolnym ubezpieczeniu OC prowadzącego przedsiębiorstwo w świetle orzecznictwa sądowego*, „Prawo Asekuracyjne” 2019, nr 1, s. 62–64.

¹⁹ Wyrok SN z dnia 7 sierpnia 2003 roku, IV CKN 387/01, Legalis nr 61379.

²⁰ Mimo określenia stanowiska zakładu ubezpieczeń mianem „decyzji”, nie należy jej utożsamiać z decyzją administracyjnoprawną.

roszczeń w całości lub części, ma obowiązek wskazać na piśmie okoliczności oraz podstawę prawną uzasadniającą całkowitą lub częściową odmowę wypłaty odszkodowania, jak również przyczyny, dla których odmówił wiarygodności okolicznościom dowodowym podniesionym przez osobę zgłaszającą roszczenie²¹. W przypadku zasadności całości lub części roszczeń zgłoszonych przez poszkodowanego, stosownie do art. 13 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych podstawą wypłaty odszkodowania lub świadczenia z tytułu ubezpieczenia obowiązkowego jest uznanie przez zakład ubezpieczeń roszczenia poszkodowanego. Jak wskazuje się w doktrynie, jest to najbardziej pożądana podstawa wypłaty odszkodowania²², gdyż następuje w wyniku samodzielnych ustaleń zobowiązanego do świadczenia, w ten sposób przyjmującego odpowiedzialność za zdarzenie, z którego wynikła szkoda²³. Do określenia wpływu zachowania ubezpieczyciela na postępowanie sądowe konieczne jest ustalenie charakteru uznania roszczeń przez zakład ubezpieczeń.

W pierwszej kolejności należy wskazać, że zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie wyróżnia się dwie postacie uznania — uznanie właściwe oraz uznanie niewłaściwe²⁴. Powszechnie przyjmuje się, że uznanie niewłaściwe jest przejawem świadomości dłużnika o istnieniu długu. Jest to zatem oświadczenie wiedzy dłużnika²⁵ wyrażane w takich zachowaniach jak złożenie przez zobowiązanego do spełnienia świadczenia prośby o rozłożenie na raty, o zwolnienie z długu, spełnienie części świadczenia czy innych czynnościach dorozumianych wskazujących na wiedzę dłużnika o istnieniu długu²⁶. W odniesieniu do uznania właściwego kwalifikuje się je natomiast jako czynność prawną (umowę) między wierzycielem a dłużnikiem, zawierającą oświadczenie dłużnika potwierdzające istnienie określonego długu i zobowiązanie do jego spłaty²⁷. Analizując specyfikę uznania, o którym mowa w art. 13 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych (oraz art. 28 u.d.u.r. o tożsamym brzmieniu), stwierdzić należy, że choć nie przybiera ono postaci umowy, to jednak ma ono charakter uznania właściwego. Uzasadnieniem takiego poglądu jest fakt wymienienia przez ustawodawcę uznania jako jednego

²¹ Art. 14 ust. 1 i 2 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych.

²² Ustawodawca obok uznania roszczenia określił, że podstawą wypłaty odszkodowania mogą być ugoda lub prawomocne orzeczenie sądu.

²³ K. Niezgodą, *Komentarz do art. 13*, [w:] J. Miaskowski, K. Niezgodą, P. Skawiński, *Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych. Komentarz*, Warszawa 2012, Legalis.

²⁴ Wyrok SN z dnia 23 marca 2004 roku, V CK 346/03, Legalis nr 71086; wyrok SN z dnia 19 marca 1997 roku, II CKN 46/97, Legalis 30842; M. Pyziak-Szafnicka, *Uznanie długu*, Łódź 1995, s. 106 n.; J. Stanek, *Uznanie roszczenia przez zakład ubezpieczeń. Case study*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2018, nr 1, s. 43–45.

²⁵ M. Pyziak-Szafnicka, *op. cit.*, s. 109; P. Machnikowski, *Komentarz do art. 123*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021, Legalis.

²⁶ Wyrok SN z dnia 10 listopada 2020 roku, V CSK 628/18, Legalis nr 2500523.

²⁷ Wyrok SA w Warszawie z dnia 14 sierpnia 2015 roku, VI ACa 760/15, Legalis nr 1396589.

ze zdarzeń stanowiących podstawę wypłaty odszkodowania przez ubezpieczyciela, co następuje po przeprowadzeniu postępowania likwidacyjnego. To z kolei prowadzi do nadania tej czynności charakteru uznania właściwego. W przypadku odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń następuje zatem modyfikacja podstawowej zasady, zgodnie z którą uznanie właściwe przybiera formę umowy²⁸. Treść stanowiska ubezpieczyciela kończącego postępowanie likwidacyjne obejmuje przede wszystkim uznanie zasady odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń, ale także wysokość przyznanego odszkodowania.

Z uwagi na charakter relacji istniejących między posiadaczem pojazdu mechanicznego a zakładem ubezpieczeń, z którym ów posiadacz zawarł obowiązkową umowę ubezpieczenia OC posiadacza pojazdu mechanicznego (odpowiedzialność *in solidum*), istotne jest rozróżnienie sytuacji, gdy uznanie roszczeń dokonuje posiadacz pojazdu oraz gdy robi to ubezpieczyciel. Ustawodawca wprost wprowadza regułę, że uznanie roszczenia o naprawienie szkody przez osobę objętą ubezpieczeniem obowiązkowym OC posiadacza pojazdu mechanicznego nie ma skutków prawnych względem zakładu ubezpieczeń, jeśli ten uprzednio nie wyraził na to zgody (art. 21 ust. 1 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych). Celem tej regulacji jest ochrona zakładu ubezpieczeń przed zachowaniem sprawcy zdarzenia, które może mieć wpływ na zakres odpowiedzialności zakładu. Uznanie przez ubezpieczonego roszczenia o naprawienie szkody lub też dobrowolne jej naprawienie bez uprzedniej zgody ubezpieczyciela nie uchyla jednak jego gwarancyjnej odpowiedzialności, mającej swe źródło w umowie obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej²⁹. Zakład ubezpieczeń ma bowiem w takiej sytuacji obowiązek ustalenia istnienia podstaw swojej odpowiedzialności i w razie ich zaistnienia — zrealizowania swojej odpowiedzialności gwarancyjnej. Natomiast w przypadku stwierdzenia braku podstaw do odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń, osoba, która uznała roszczenie, będzie zobowiązana do samodzielnego naprawienia szkody, chyba że dojdzie do wytoczenia powództwa o odszkodowanie i ustalenia podstaw odpowiedzialności ubezpieczyciela w ramach postępowania sądowego. Ponadto uznając roszczenie, zakład ubezpieczeń uznaje swój dług, a nie dług posiadacza pojazdu mechanicznego. Jest to istotne z punktu widzenia zakresu odpowiedzialności odszkodowawczej obu podmiotów, choćby z tego powodu, że ubezpieczyciel odpowiada do ustawowo określonej sumy gwarancyjnej.

²⁸ Wyrok SN z dnia 23 lipca 2014 roku, V CSK 512/12, Legalis nr 993183; wyrok SN z dnia 12 lutego 2016 roku, II CSK 251/15, Legalis nr 1461022;

²⁹ Wyrok SN z dnia 10 marca 2005 roku, III CK 458/04, Legalis nr 70743.

WPŁYW USTALEŃ DOKONANYCH W POSTĘPOWANIU LIKWIDACYJNYM NA ROZKŁAD CIĘŻARU DOWODU W POSTĘPOWANIU O ODSZKODOWANIE

Jak wynika z wcześniejszych rozważań, obowiązek ustalenia podstaw odpowiedzialności, wysokości szkody i okoliczności zdarzenia w toku postępowania likwidacyjnego spoczywa na ubezpieczycielu. Inaczej kształtuje się sytuacja w razie dochodzenia przez powoda roszczeń z obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadacza pojazdu mechanicznego. Wówczas konieczne jest wykazanie przez powoda zaistnienia przesłanek odpowiedzialności cywilnej zakładu ubezpieczeń. Z kolei na zakładzie ubezpieczeń, w razie istnienia ku temu przesłanek, spoczywać będzie ciężar udowodnienia okoliczności wyłączających jego odpowiedzialność czy też przyczynienia się poszkodowanego do powstania lub zwiększenia rozmiarów szkody. Postępowanie sądowe może być jednak poprzedzone postępowaniem likwidacyjnym. Stanowi ono fakultatywny, przedsądowy etap dochodzenia roszczeń i ze względu na swoją specyfikę wywiera istotny wpływ na przebieg ewentualnego postępowania sądowego.

Zakwalifikowanie stanowiska zakładu ubezpieczeń o uznaniu roszczenia poszkodowanego jako uznania właściwego, o czym była mowa wcześniej, rodzi szereg konsekwencji prawnych. Wśród skutków uznania można wyróżnić te o charakterze materialnoprawnym, jak przerwanie biegu terminu przedawnienia (art. 123 § 1 pkt 2 k.c.), choć na gruncie ubezpieczeń obowiązkowych ustawodawca w sposób odmienny ukształtował kwestię przerwania biegu przedawnienia oraz jego wznowienia³⁰. Stosownie do art. 819 § 4 k.c. bieg przedawnienia roszczenia o świadczenie do ubezpieczyciela przerywa się bowiem także przez zgłoszenie ubezpieczycielowi tego roszczenia lub przez zgłoszenie zdarzenia objętego ubezpieczeniem. Bieg przedawnienia rozpoczyna się na nowo od dnia, w którym zgłaszający roszczenie lub zdarzenie otrzymał na piśmie oświadczenie ubezpieczyciela o przyznaniu lub odmowie świadczenia. Uznanie roszczenia rodzi także skutki procesowe, jak przykładowo powstanie możliwości dochodzenia roszczeń w postępowaniu nakazowym (art. 485 § 1 pkt 3 k.p.c.). Jednak najważniejszą w kontekście niniejszego opracowania konsekwencją uznania roszczenia jest zdecydowanie zmiana rozkładu ciężaru dowodu w procesie prowadzonym przeciwko zakładowi ubezpieczeń.

W tym miejscu warto zauważyć, że — jak jednolicie wskazuje się w orzecnictwie i doktrynie — reguła dotycząca ciężaru dowodu nie może być rozumiana w ten sposób, iż zawsze, bez względu na okoliczności sprawy, spoczywa on na stronie powodowej³¹. Uznanie co do zasady roszczenia poszkodowanego przez

³⁰ Więcej na temat regulacji art. 819 § 4 k.c. zob. D. Fuchs, *Znaczenie regulacji art. 819 § 4 KC dla wznowienia biegu terminu przedawnienia w sporach ubezpieczeniowych*, „Monitor Prawniczy” 2014, nr 9, s. 457–463.

³¹ Wyrok SN z dnia 20 kwietnia 1982 roku, I CR 79/82, Legalis nr 23098.

zakład ubezpieczeń skutkuje modyfikacją rozkładu ciężaru dowodu³². Przyznanie na rzecz poszkodowanego określonej kwoty tytułem naprawienia szkody jest konsekwencją uprzedniego stwierdzenia przez zakład ubezpieczeń istnienia podstaw swojej odpowiedzialności. Uznanie to obejmuje zarówno zasadę odpowiedzialności, jak i uznaną przez ubezpieczyciela wysokość świadczenia³³. Konsekwencją uznania właściwego jest wspomniana zmiana rozkładu ciężaru dowodu. Wówczas pozwany ubezpieczyciel musi bowiem dowieść, że podstawy jego odpowiedzialności nie istnieją. Natomiast co do elementów uznanych przez zakład ubezpieczeń poszkodowany nie musi już udowadniać podstaw odpowiedzialności ubezpieczyciela, lecz jedynie sam fakt dokonania uznania. Biorąc pod uwagę, że wypłata odszkodowania przez zakład ubezpieczeń stanowi uznanie roszczenia tylko w zakresie, w jakim roszczenie zostało zaspokojone, na powodzie spoczywać będzie ciężar wykazania wielkości poniesionej szkody w razie dochodzenia roszczeń przewyższających kwotę uznaną przez ubezpieczyciela.

Uznanie przy tym nie pozbawia zakładu ubezpieczeń możliwości uwolnienia się od odpowiedzialności za dalej idące roszczenia poszkodowanego. Jest to możliwe poprzez wykazanie w toku postępowania cywilnego, że podstawy odpowiedzialności cywilnej pozwanego nie istnieją. Ciężar dowodu w zakresie wykazania braku podstaw do przypisania zakładowi ubezpieczeń odpowiedzialności gwarancyjnej za zdarzenie obciąża pozwanego ubezpieczyciela. W praktyce dotyczyć to będzie sytuacji szczególnych, gdy w momencie czynienia ustaleń faktycznych w postępowaniu likwidacyjnym ubezpieczyciel nie dysponował określonymi informacjami wskazującymi na brak podstaw do przyjęcia odpowiedzialności za zdarzenie (na przykład z powodu zaistnienia zdarzenia przed rozpoczęciem okresu ochrony ubezpieczeniowej).

Podsumowując, stwierdzić należy, że co do zasady to na poszkodowanym powodzie spoczywa ciężar wykazania przesłanek odpowiedzialności cywilnej zakładu ubezpieczeń. Powinien on zatem w treści samego pozwu wskazać fakty, na których opiera swoje żądanie, oraz dowody na wykazanie tych faktów. Jeśli jednak przed wniesieniem pozwu powód zainicjował postępowanie likwidacyjne przez zawiadomienie o szkodzie ubezpieczyciela, a ten po podjęciu określonych czynności zajął stanowisko, uznając roszczenie poszkodowanego, to wytoczenie powództwa o dalej idące roszczenie odszkodowawcze wymaga jedynie powołania się na dokonane uznanie oraz udowodnienia wielkości szkody przewyższającej wysokość uznanego roszczenia. Biorąc pod uwagę powszechnie przyjmowany przez przedstawicieli doktryny oraz judykaturę skutek uznania właściwego, jakim jest przerzucenie ciężaru dowodu na pozwany zakład ubezpieczeń, brakuje konieczności podnoszenia postulatu odmiennego uregulowania problematyki ciężaru dowodu w razie uznania dokonanego przez ubezpieczyciela w pisemnym

³² M. Pyziak-Szafnicka, *op. cit.*, s. 189.

³³ J. Stanek, *op. cit.*, s. 45.

stanowisku skierowanym do poszkodowanego, uznającym co do zasady jego roszczenia. Wydaje się, że wystarczającym jest prawidłowe ustalenie, na której stronie w danej sytuacji spoczywa ciężar dowodu oraz wywiedzenie przez sąd odpowiednich skutków prawnych w razie niewykazania przez tę stronę określonego faktu.

BURDEN OF PROOF IN PROCEEDINGS FOR COMPENSATION FOR DAMAGE CAUSED BY THE MOVEMENT OF A MOTOR VEHICLE

Summary

The study discusses the institution of the burden of proof in civil proceedings. The characteristics of this institution constituted an introduction to general considerations regarding the proceedings for compensation for damage caused by the movement of a motor vehicle under compulsory third-party liability insurance, in particular when it was preceded by a pre-trial proceeding concerning the determination of the facts of the event, the legitimacy of the reported claims, and the amount of benefits provided by the insurance company. The analysis made it possible to formulate the rules for the distribution of the burden of proof in the trial depending on whether the insurer awarded a specific benefit under the winding-up proceedings.

Keywords: burden of proof, civil proceedings, motor third-party liability insurance

BIBLIOGRAFIA

- Andrych-Brzezińska I., *Ciężar dowodu — zagadnienia z pogranicza prawa cywilnego materialnego i procesowego*, „Studia Iuridica” 70, 2017.
- Andrych-Brzezińska I., *Ciężar dowodu w prawie i procesie cywilnym*, Warszawa 2015.
- Bucóń P., *Odpowiedzialność cywilna uczestników wypadku komunikacyjnego*, Warszawa 2008.
- Dolecki H., *Ciężar dowodu w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1998.
- Flaga-Gieruszyńska K., Zieliński A., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2019, Legalis.
- Fuchs D., *Znaczenie regulacji art. 819 § 4 KC dla wznowienia biegu terminu przedawnienia w sporach ubezpieczeniowych*, „Monitor Prawniczy” 2014, nr 9.
- Hahn Z., *Ciężar dowodu w procesie cywilnym*, „Polski Proces Cywilny” 1934, nr 16–17.
- Hanausek S., *Problematyka ciężaru dowodu w sądowym postępowaniu cywilnym*, [w:] *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, red. M. Jędrzejewska, T. Ereciński, Warszawa 1985.
- Jaśkiewicz J., *Poznanie faktów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013.
- Krakowiak M., *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego mocą ustawy z 4.7.2019 r. (Część IV — Dowody; Postępowanie dowodowe)*, „Monitor Prawniczy” 2019, nr 14.
- Krasuń A., *Ciężar dowodu w sporach ze stosunku pracy — wybrane zagadnienia*, „Studia Iuridica Toruniensia” 26, 2020.
- Ludwichowska K., *Problematyka kolizyjna roszczeń odszkodowawczych poszkodowanego w wypadku samochodowym*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 3, 2008.
- Machnikowski P., *Komentarz do art. 123*, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2021.
- Marszałkowska-Krześ E., *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2013.

- Nieżgoda K., *Komentarz do art. 13*, [w:] J. Miaskowski, K. Niezgoda, P. Skawiński, *Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych. Komentarz*, Warszawa 2012, Legalis.
- Piasecki K., *Znaczenie procesowe faktów powszechnie znanych i faktów znanych sądowni urzędowo*, „Palestra” 1961, nr 10.
- Pyziak-Szafnicka M., *Uznanie długu*, Łódź 1995.
- Stanek J., *Uznanie roszczenia przez zakład ubezpieczeń. Case study*, „Wiadomości Ubezpieczeniowe” 2018, nr 1.
- Stefaniak A., *Onus probandi w procesie cywilnym*, Lublin 1973.
- Szynkarek J., *Zabezpieczenie dowodów w postępowaniu cywilnym w sprawach o naruszenie praw autorskich*, Wrocław 2018.
- Wojno B., *Uwagi na tle niektórych przepisów dotyczących tzw. postępowania likwidacyjnego w ubezpieczeniach obowiązkowych*, „Rozprawy Ubezpieczeniowe” 2009, z. 6.
- Woronkiewicz J., *Zastosowanie zasady ryzyka w procesie likwidacji szkód w dobrowolnym ubezpieczeniu OC prowadzącego przedsiębiorstwo w świetle orzecznictwa sądowego*, „Prawo Asekuracyjne” 2019, nr 1.